

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชาดก	1
บทที่ 1 ความหมายและประวัติความเป็นมาของชาดก	3
วัตถุประสงค์	3
1. ความหมายของชาดก	5
2. แหล่งกำเนิดของชาดก	9
นิทานเก่าแก่ของอินเดีย	10
นิทานเก่าแก่ของกรีก	12
นิทานชาดกกับนิทานอีสป	13
1. ความสัมพันธ์ทางด้านโครงเรื่อง	13
2. ความสัมพันธ์ทางด้านความคิด	14
นิทานเก่าแก่ของเปอร์เซีย	15
3. ความมุ่งหมายของชาดก	16
3.1 เพื่อใช้สอนธรรมะ	17
3.2 เพื่อศึกษาธรรมะด้วยความสนุกสนาน	18
3.3 เพื่อแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน	18
4. การนำชาดกเข้ามาในประเทศไทย	19
5. การแปลชาดกในประเทศไทย	20
สรุปประจำบทที่ 1	23
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 1	24
บทที่ 2 ประเภทของชาดก	25
วัตถุประสงค์	25
ประเภทของชาดก	27
1. นิบาตชาดก	27
1.1 ความหมายและความสำคัญของนิบาตชาดก	27
1.2 ลักษณะนิบาตชาดก	29

อรรถกถาชาดก	30
1. ความหมายและความเป็นมาของอรรถกถาชาดก	30
2. โครงสร้างของอรรถกถาชาดก	32
3. วิธีจรรณาอรรถกถาชาดก	33
4. ความแตกต่างระหว่างชาดกในพระไตรปิฎกกับอรรถกถาชาดก	34
ฎีกาชาดก	34
1. ความหมายของฎีกาชาดก	34
2. ลักษณะฎีกาชาดก	34
3. กัมภีร์ฎีกาชาดก	35
2. ปัญญาสชาดก	35
1. ความหมายและความเป็นมาแห่งปัญญาสชาดก	35
2. โครงสร้างของปัญญาสชาดก	36
3. ความแตกต่างระหว่างปัญญาสชาดกกับอรรถกถาชาดก	36
3. ชาดกมालา	39
1. ความหมายและความเป็นมาแห่งชาดกมालา	39
2. ลักษณะโครงสร้างชาดกมालา	41
สรุปรูปประจำบทที่ 2	43
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 2	46
บทที่ 3 วิเคราะห์โครงเรื่องและแนวคิดของนิทานชาดก	47
วัตถุประสงค์	47
1. โครงเรื่องของนิทานชาดก	49
ความสัมพันธ์ของนิทานชาดกกับนิทานพื้นบ้าน	52
1. ความสัมพันธ์ทางด้านลักษณะนิทาน	52
2. ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อเรื่อง	53
2. แนวความคิดเรื่องชาดก	58
1. พระโพธิสัตว์	59
1.1 โพธิ	59
1.1.1 วิเคราะห์ศัพท์ว่า “โพธิ”	59

1.1.2 ความหมายของคำว่า “โพธิ์”	60
1.2 สัตว์	62
1.2.1 ความหมายของคำว่า สัตต และ สัตตฺตว	63
1.2.2 ความหมายของ สัตต ในคัมภีร์เถรวาท	63
1.2.3 ความหมายของสัตว์ในมหายาน	64
ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์”	65
ความหมายของคำว่าโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาท	65
ความหมายของคำว่าโพธิสัตตฺตว ในคัมภีร์มหายาน	66
ประวัติความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์	67
แนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในเถรวาท	68
แนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในมหายาน	68
ขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ในเถรวาท	68
ขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ในมหายาน	69
2. บารมี	70
วิเคราะห์รูปศัพท์และความหมายของบารมี	70
ประวัติความคิดเรื่องบารมี	74
บารมี 10 ประการ	74
ลำดับการบำเพ็ญบารมี	75
ชั้นบารมี	76
บารมีในนิทานชาดก	87
1. ทานบารมี	a7
2. ศีลบารมี	88
3. เนกขัมมบารมี	88
4. ปัญญาบารมี	89
5. วิริยบารมี	90
6. ขันติบารมี	90
7. สัจบารมี	91
8. อธิษฐานบารมี	91
9. เมตตาบารมี	92
10. อุเบกขาบารมี	93

3. จริยธรรม	93
3.1 หลักธรรมที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา	94
3.2 เรื่องกรรม	94
3.3 เรื่องอริยสัจ 4	96
3.4 เรื่องศีล	98
3.5 เรื่องความเชื่อ	102
3.6 เรื่องความเชื่อฟัง	107
3.7 ความสามัคคี	108
สรุปประจำบทที่ 3	109
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 3	113
ตอนที่ 2 อิทธิพลของชาดกต่อวรรณกรรมและสังคมไทย	115
บทที่ 4 อิทธิพลของชาดกต่อวรรณกรรมไทย	117
วัตถุประสงค์	117
หลักฐานชาดกก่อนสมัยสุโขทัย	119
1. วรรณคดีชาดกในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย	121
1. ศีลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	121
2. สุภาษิตพระร่วง	124
3. เรื่องนางนพมาศ	127
4. ไตรภูมิพระร่วง	129
ไตรภูมิพระร่วงกับเรื่องราวในชาดก	131
5. ศีลาจารึกวัดป่ามะม่วง	134
ศีลาจารึกวัดป่ามะม่วงกับเรื่องราวของชาดก	134
2. วรรณคดีชาดกในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา	137
1. มหาชาติคำหลวง	137
ตำนานเทศน์มหาชาติ	138
ตำนานหนังสือมหาชาติ	138
1. กัณฑ์ทศพร	141
2. กัณฑ์หิมพานต์	144
3. ทานกัณฑ์	146

4. วนประเวศน์	148
5. กัณฑ์ชูชก	150
6. กัณฑ์จุลพน	152
7. กัณฑ์มหาพน	154
8. กัณฑ์กุมาร	156
9. กัณฑ์มัทรี	158
10. กัณฑ์สักรบรรพ	160
11. กัณฑ์มหาธาต	162
12. กัณฑ์ฉกษัตริย์	164
13. กัณฑ์นกร	166
2. กาวยัมมหาชาติ	168
ลักษณะทั่วไปของกาวยัมมหาชาติ	169
3. สมุทโฆษก้านันท์	170
เรื่องย่อสมุทโฆษก้านันท์	171
เรื่องย่อสมุทโฆษก้านันท์	173
ลักษณะการแต่งสมุทโฆษก้านันท์	175
ความต่างกันระหว่างสมุทโฆษก้านันท์กับสมุทโฆษก้านันท์	175
คุณค่าสมุทโฆษก้านันท์	176
1. คุณค่าทางด้านความงาม	176
1.1 ทางด้านเสียง	176
1.2 ทางด้านความหมาย	177
1.3 ทางด้านรสวรรณคดี	178
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	182
2.1 เชื้อผลบุญผลบาป	182
2.2 การช่วยเหลือผู้อื่น	182
2.3 การพลัดพรากจากกันเป็นทุกข์	183
2.4 ผู้ประพฤติธรรม ย่อมพ้นภัย	183
4. เสือโศก้านันท์	184
เรื่องพหุลาคาวิชาดก	185

สื่อโศกคำฉันท์	185
คุณค่าทางด้านวรรณคดี	188
1. คุณค่าทางด้านความงาม	188
1.1 การเลือกสรรใช้คำ	188
1.2 เสียงเสนาะ	188
1.3 ความหมายไพเราะ	190
1.4 วรรณคดีรส	191
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	192
2.1 ความเมตตา กรุณา	192
2.2 ความกตัญญู	192
2.3 ความโกรธ	193
2.4 ความสัตย์	193
2.5 ความเสียสละ	194
2.6 กามตัณหา	194
5. กลบทสิริวิบูลย์กิติ	195
สิริวิบูลย์กิติชาดก	196
คุณค่าทางด้านวรรณคดี	197
1. คุณค่าทางด้านความงาม	197
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	199
2.1 การรักษาศีล, การรักษาศรัทธา	199
2.2 ความไม่เบียดเบียน	199
2.3 ความไม่ผูกโกรธ	200
2.4 ความภักดี	200
2.5 ความกตัญญู	200
6. บทแห่งเรื่องกาเกี	201
3. วรรณคดีชาดกในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์	204
1. มหาชาติกลอนเทศน์	204
ลักษณะการแต่งมหาชาติกลอนเทศน์	205
คุณค่าทางด้านวรรณคดี	206

1. คุณค่าทางด้านภาษา	206
2. คุณค่าทางด้านให้ความรู้ด้านต่าง ๆ	210
3. คุณค่าทางคำสอน คติธรรมและคำสุภาษิต	212
2. กากีคำกลอน	213
คุณค่าของกากีคำกลอน	213
1. คุณค่าทางด้านความงาม	213
1.1 การเลือกใช้คำ	213
1.2 เสียงเสนาะ	214
1.3 ความหมายไพเราะ	215
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	218
2.1 การพนัน	218
2.2 ความพลัดพรากจากกันเป็นทุกข์	218
2.3 ความประพฤติผิดในกาม (กามเมสุมิจจาจารฯ)	218
2.4 การให้อภัย	219
2.5 กามตัณหา	219
3. สรรพสิทธิ์คำฉันท์	219
จุดมุ่งหมาย	220
ลักษณะการประพันธ์	220
คุณค่าสรรพสิทธิ์คำฉันท์	222
1. คุณค่าทางด้านความงาม	222
1.1 การเลือกสรรคำ	222
1.2 เสียงเสนาะ	223
1.3 ความหมายไพเราะ	225
1.4 รสวรรณคดี	226
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	229
2.1 การให้อภัย	229
2.2 ความรู้ดีและชำนาญ ยิ่งประโยชน์ให้สำเร็จ	229
4. พระสุชนคำฉันท์	229
คุณค่าทางด้านวรรณคดี	231

1. คุณค่าทางด้านความงาม	231
1.1 เสียงไพเราะ	231
1.2 ลีลาจังหวะ	231
1.3 ความหมายไพเราะ	233
1.4 รสวรรณคดี	233
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	235
5. พระสุธนกำนันท์	235
6. สังข์ทอง	238
เรื่องย่อของสุวรรณสังข์ชาดก	239
เรื่องย่อของสังข์ทอง	240
คุณค่าทางด้านวรรณคดี	243
1. คุณค่าทางด้านความงาม	243
1.1 การเลือกสรรใช้คำ	243
1.2 เสียงสนทนา	244
1.3 ความหมายไพเราะ	246
1.4 รสวรรณคดี	247
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)	249
2.1 ความริษยา	249
2.2 โมหะ	250
2.3 ความพลัดพรากจากกันเป็นทุกข์	250
2.4 กรรม	250
2.5 สันติธรรม	251
สรุปประจำบทที่ 4	251
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 4	253
บทที่ 5 นิทานชาดกมีอิทธิพลต่อนิทานพื้นบ้านไทย	255
วัตถุประสงค์	255
1. ความหมายของนิทานพื้นบ้าน	257
2. นิทานชาดกที่มีอิทธิพลต่อนิทานพื้นบ้าน	257

1. นิทานชาดกที่มีอิทธิพลต่อนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ	257
1. นิทานชาดกในนิบาตชาดก	257
มหาชาติลานนา	258
1. ประวัติย่อ	258
2. เทศกาลเทศน์	258
3. ทำนองเทศน์	259
ความสำคัญของการเทศน์มหาชาติ	259
1. ให้ความรู้ทางด้านธรรมะ	259
2. ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน	260
วัฒนธรรมลานนาในมหาชาติลานนา	260
2. นิทานชาดกนอกนิบาต	263
เรื่องหงส์หิน	265
2. นิทานชาดกที่มีอิทธิพลต่อนิทานพื้นบ้านภาคอีสาน	269
1. นิทานชาดกในนิบาตชาดก	269
มหาเวสสันดรชาดกฉบับอีสาน	270
1. ประวัติความเป็นมา	270
2. ลักษณะการแต่ง	271
3. เทศกาลเทศน์	271
4. อานิสงส์ของการฟังเทศน์มหาชาติ	271
2. นิทานชาดกนอกนิบาตที่มีอิทธิพลต่อนิทานพื้นบ้านภาคอีสาน	273
1. ท้าวสีทนมโนรา	274
2. สุทธานุชาดก	275
3. นรขีวชาดก	276
4. สิ้นไซ หรือ สิ้นสินชัย	276
5. กาละเกด	279
3. นิทานชาดกที่มีอิทธิพลต่อนิทานพื้นบ้านภาคใต้	282
1. นิทานชาดกในนิบาตชาดก	283
1.1 มหาชาติฉบับวัดมัจฉิมาวาส	283
1.1.1 ประวัติความเป็นมา	283

1.1.2	ลักษณะการประพันธ์	283
1.1.3	อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ	284
1.1.4	การตกแต่งประดับกัณฑ์เทศน์	284
1.1.5	เนื้อเรื่องโดยสังเขป	285
1.1.6	สำนวนโวหาร	285
2.	พระมหोศ	285
2.1	ประวัติความเป็นมา	285
2.2	ลักษณะการแต่ง	286
2.3	เนื้อเรื่อง	286
2.4	สำนวนโวหาร	286
2.	นิทานชาดกนอกนิบาต	286
1.	สุบิน (สำนวนเก่า)	286
1.1	ประวัติความเป็นมา	286
1.2	ลักษณะการแต่ง	286
1.3	เนื้อเรื่องโดยย่อ	288
1.4	สำนวนโวหาร	283
2.	มโนห์รานิบาต	290
2.1	ประวัติความเป็นมา	290
2.2	ลักษณะการแต่ง	291
2.3	สำนวนโวหาร	291
3.	พระรถเมรี	291
3.1	ประวัติความเป็นมา	291
3.2	ผู้ประพันธ์	292
3.3	ลักษณะการประพันธ์	292
3.4	เรื่องย่อ	293
3.5	สำนวนโวหาร	293
4.	สุทธิกรรมชาดก	294
4.1	ประวัติความเป็นมา	294
4.2	ผู้ประพันธ์และสมัยที่ประพันธ์	294

4.3 ลักษณะการแต่ง	294
4.4 เนื้อเรื่องย่อ	295
4.5 ส่วนวนโวหาร	297
3. ความเชื่อของชาคมที่มีต่อนิทานพื้นบ้านแบบชาดก	297
สรุปประจำบทที่ 5	300
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 5	301
บทที่ 6 การนำชาดกไปใช้ในสังคม	303
วัตถุประสงค์	303
ความสำคัญและวิธีการนำชาดกไปใช้ในสังคม	305
1. การเทศน์	305
2. การแสดงละคร	309
3. การแสดงหนัง	311
4. การเขียนภาพ	312
5. การอ่านในงานต่าง ๆ	312
สรุปประจำบทที่ 6	313
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 6	314
บทที่ 7 คุณค่าของชาดก	315
วัตถุประสงค์	315
1. คุณค่าของชาดก	317
1. คุณค่าทางด้านคำสอน	317
1.1 คุณค่าคำสอนที่เป็นสังฆธรรม	317
1.2 คุณค่าคำสอนที่เป็นจริยธรรม	319
2. คุณค่าทางด้านสังคม	321
2.1 การแบ่งชั้นวรรณะ	321
2.2 การเมือง-การปกครอง	322
2.3 การอาชีพ	324
2.4 การกีฬา	324
2.5 การพนัน	324
3. คุณค่าทางด้านวรรณคดีและปৌเกิดวรรณคดี	325

4. คุณค่าทางบ่อเกิดหนังสือนิทานสุภาษิตและนิทานคติธรรม	325
5. คุณค่าทางด้านความเชื่อ	326
6. คุณค่าทางด้านสุภาษิต	327
7. คุณค่าทางการสอน	329
8. คุณค่าทางด้านประวัติของพระพุทธเจ้าและพระสาวก	33 1
9. คุณค่าทางด้านภาษา	3 3 2
10. คุณค่าทางด้านอื่น ๆ	334
สรุปประจำบทที่ 7	335
คำถามทดสอบความเข้าใจประจำบทที่ 7	337
บรรณานุกรม	339